

Středověké paláce v Praze

HUBERT JEČNÝ

K vybavenosti sídelního města náležejí objekty světských a církevních feudálů, jejichž vlastní sídlo bylo na venkově nebo v cizích krajích spojeno s rodovým panstvím či určenou funkcí, ale nezbytnost častého pobytu u panovnického dvora a kurie, popřípadě agenda svěřeného úřadu je poutala na kratší či delší čas k městu. Tyto objekty tvoří jakýsi spojovací článek mezi dvorským okruhem a městem; svou funkcí patřily vyšší společenské hierarchii, ale jsou vkořeny do organismu a života města a staly se charakteristickým motivem jeho vybavenosti a architektury. Ve struktuře Prahy se výrazně uplatňují tím spíše, že toto město od zlomu tisíciletí po celý středověk bylo panovnickým sídlem a centrem státu.

V průběhu doby procházely feudální městské objekty složitým společenským a architektonickým vývojem. Můžeme je sledovat od dvorcových typů románského údobí, přetrvávajících ještě zřejmě dlouho do gotiky. Máme o nich povědomí více z písemných zpráv než z autentických poznatků. Z Tomkových výpisů¹ víme o dvoru pánů ze Šternberka, je připomínán dvůr kláštera milevského, sedleckého a řada dalších, zcela příznačné je označení malostranského sídla nejvyššího církevního představitele jako biskupský dvůr. Jejich forma zřejmě vycházela ze skutečného dvorce, ovlivňována zejména v rané době i ekonomickými motivy, jejichž nezbytnost odstranilo až stabilizování

peněžní renty. Na utváření dispozice dvorců působily zřejmě i určité požadavky bezpečnosti a postupně také nároky na vybavenost.

Na Starém Městě v místech východního křídla ústřední budovy Národního výboru hl. m. Prahy stával Jarošův dvorec², který se skládal ze tří samostatných kamenných objektů, emporového kostela, palácové budovy o třech místnostech a podélné chodbě, z nichž sálová prostora měla vnitřní světlost asi 8×12 m, a věžové stavby zhruba čtvercového půdorysu, patrně strážního charakteru. Rozměrné městiště doplňovala zřejmě další dřevěná zástavba. Vojtěch Birnbaum již upozornil na obdobu dispozičního schématu s typy falcí, zejména v základním rozvrhu kaple, paláce a věže.

Výstavnější typ románské palácové budovy představuje kunštátský dvorec čp. 222/I³; je to patrový jednotraktový objekt o třech místnostech aditivně řazených, z nichž střední sál v obou patrech má rozměry přibližně $5,5 \times 10$ m.

Feudální dvorce nacházíme volně rozptýlené v centru města mezi objekty kupeců a řemeslníků, popřípadě vytvářely se skupinou poddanských stavení samostatná drobná sídlištní jádra podél přístupových cest, která v dalším vývoji splynula s městem. V klíčových polohách na dálkových trasách nebo při brodech lze jim přikládat i vyšší funkci při zajištění města; tyto vztahy se kupříkladu před-

Výsek z pohledu na Prahu z r. 1562 od J. Kozla a M. Petrle z Annaberku (reprod. J. Janatková)

pokládají u valentinského dvorce na klárovském brodu⁴.

Typy městských feudálních dvorů, zejména v raném údobí, zůstávají ještě otevřeným úkolem stavební archeologie. Určitá zámožnost vlastníků poskytovala možnost uplatňovat požadavky komfortu a reprezentace a vyvolávala přestavby, které stíraly starší situaci.

Postavení ve dvorské hierarchii bylo nutně dalším motivem ovlivňujícím dispo-

zici domu. Feudál skromnějšího postavení neměl potřebu shromažďovat u sebe širší společnost a vystačil s typem průměrného měšťanského objektu. Kupní smlouvy také naznačují, že leckterý pražský dům přešel časem do majetku feudála, nebo naopak bohatnoucí měšťané usilovali získat objekty šlechty, anebo se sami snažili postavit budovu neméně náročnou.

Vyšší kruhy světské a církevní hierarchie nevystačily s průměrným městským

*Pohled na horní část
okenního ostění paláce;
v meziokenním pilíři je
patrna zazděná nika, pod
ní stopy osekávané konzoly
(snímek J. Janatková)*

➤
*Detail ostění v místech,
kde nasedala kružba.
Na vnitřní ploše
kamenické značky
(snímek J. Janatková)*

objektem, budovaly proto monumentální paláce, vyhovující shromažďovací a reprezentační funkci, které se pak staly typickými články architektury sídelního města. Hlavní částí paláce je rozsáhlý sál, jehož vývoj sahá hluboko zpět, kdy byl hlavním a v podstatě jediným shromaždištěm celé družiny pána domu. Později si družiníci přiváděli posilu z řad svých poddaných anebo se dávali při vojenských povinnostech zastupovat. Feudál se svými nejbližšími se od nich oddělil do druhého sálu, který vybudoval v patře. Asi od poloviny 13. století pán domu již nežije v pospolitosti s družinou, izoluje se a obklopuje se sobě rovnými v horním podlaží. V sále se stoluje, zde se konají rady a soudy, přijímají návštěvy, pořádají slavnostní hostiny, skládají poddanské sliby, je to denní shromažďovací prostora rodiny

pána domu a jeho okruhu. Velikost a výstavnost sálu odpovídala postavení a mohovitosti pána domu. Jeho soukromí je zatím značně skromné, pro sebe má zpravidla jednu světnici, náležitostí sídla je ovšem soukromá kaple, jiné místnosti jsou vyhrazeny fraucimoru.

Tento základní dispoziční program feudálního sídla je vlastně obsahem hradů, kde je sdružován s více nebo méně mohutným opevněním a provozním vybavením, které si správa a obrana vyžadovala. Městský feudální palác vycházel tedy v podstatě ze stejného dispozičního programu. Ve starších dobách uplatnil se i v městech určitý bezpečnostní a obranný systém, jako věže se střílnami, ochozy a cimbuřími, který se postupně stabilizováním městského života a zdokonalením městských hradeb stává zbytečným a mís-

to toho nabývá palác na výstavnosti a reprezentativnosti. Postupně se také s proměnou životního stylu rozrůstá jeho soukromá část a zmenšuje sál.

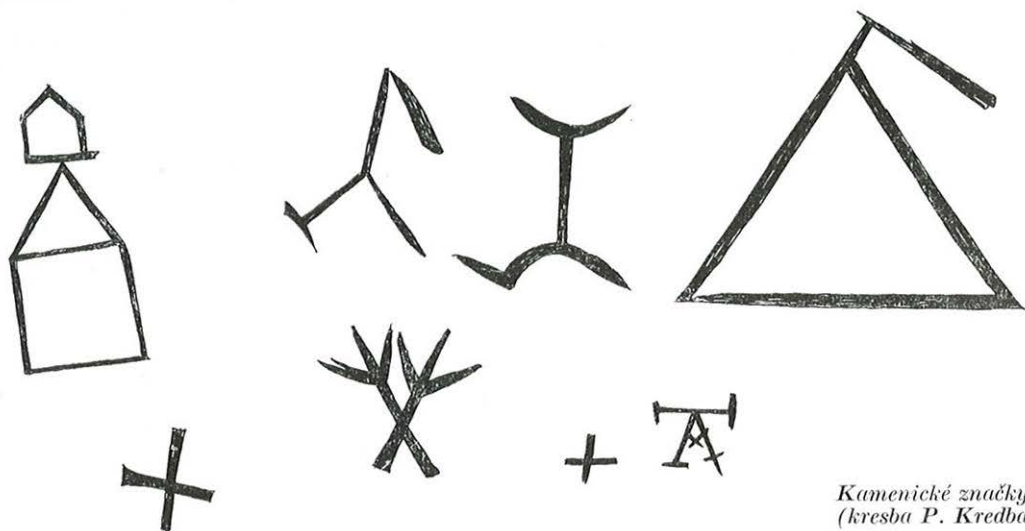
Na utváření městského feudálního sídla měly velký vliv i paláce církevních hodnostářů, které mnohdy ve výstavnosti předčily světské stavebníky. Vnitřní dispozice se mnoho neodlišovala, jádrem zůstával také prostorný sál, který mimo stolovací funkci sloužil pro zasedání diecéze, synod, shromáždění kněží, právě tak jako pro úřední agendu, pokud jí nebyl trvale vyhrazen druhý spodní sál.

Významný podíl na vývoji feudálních paláců měla Francie; připomeňme biskupské paláce ze 13. stol. v Meaux, Auxerre, Laonu, Sens, Narbonne, ze 14. stol. kupříkladu avignonský palác, královský palác v Paříži, palác vévodů z Berry v Poitiers a další. V Anglii byl vývoj palácové architektury určován převážně stavbami vysokého kléru. Zajímavým zaměřením pro vývoj profánního monumentálního stavitelství přispěla Itálie; v důsledku specifického společenského vývoje se šlechtický palác zde nejvíce přiblížil typu městského obytného domu, ovlivněného ještě místní stavební tradicí, paláce mají zpravidla nádvoří jako prostorové centrum navazující stále na antiku. Německo se výstavby feudálních paláců účastnilo jen ojediněle, více se uplatnilo až později, když budování městských správních a kupeckých budov navazovalo na prvky palácové architektury⁵.

V Praze mimo královský palác na Hradě byl významným představitelem palácové stavby biskupský dům na Malé Straně. Poprvé je připomínán k r. 1249, později byl goticky upraven a jeho výstavba pokračovala do konce 14. stol. V hlavní budově se nacházela velká síň, světnice či palác (aula, sala), kterou dal biskup Jan

ozdobit malbami, pak soukromá světnice s postelí (lectus episcopalis in camera secretiori). Před velkou síní v přízemí připomíná se od r. 1364 nová malá síňka. Arcibiskup Jan Očko dal starou síň obnovit a na ni vystavět novou hořejší (aula sive sala superior, r. 1367), současně dal zřídit novou kapli, řadu pokojů a objektů, kde se pak nacházely kanceláře konzistoře a příbytky služebnictva. V zadních částech k řece stály hospodářské objekty a skladiště⁶. Stručný popis dává představu o dvousálové palácové budově, s přidruženým stavením kanceláří konzistoře a hospodářskou částí, tedy program vyrovňavající se dispozicím francouzských paláců. Podle úrovně soudobého pražského stavitelství nezůstávala jistě pozadu ani jeho architektura a malířskou výzdobu obstaral dvorský okruh.

*Kamenické značky
(kresba P. Kredba)*

Poněkud přesnější údaje máme o paláci Jana Jindřicha, bratra Karla IV., jehož části jsou dochovány ve Fischerově barokní budově vystavěné pro neapolského místokrále hraběte Gallase (čp. 158/I)⁷. Měl obdélný půdorys zhruba 33 na 15 m, dispozice sklepů dochovaná v barokní stavbě má na severu podélný prostor, valeně klenutý kolmo k ulici, na něj navazují dvě souběžné valené místnosti rovnoběžné s ulicí, k nim se aditivně přiřazují dva valené prostory kolmo situované k průčelí, jižní je podstatně užší a předělený příčkou. Tak zvaný křížovníkový plán Starého Města z poloviny 17. stol. zaznamenává dvoupatrovou podélnou budovu s vysokou věží po jižní straně, v přízemí jsou v souhlase se sklepními prostory kolmými k ulici tři vstupy, v prvním poschodí je zakresleno šest a ve druhém třináct či čtrnáct oken sdružených po dvou, věž je třípatrová s vysokým

gotickým arkýřem a bání. Byl to tedy gotický palác skutečně monumentální, který se přinejmenším zcela vyrovnal francouzským stavbám.

Václav IV. měl na Novém Městě v sousedství Zderazského kláštera na skalním ostrohu hrádek, jehož dispozici tvořil zhruba čtverec o straně asi 45 m, s okoseným jihozápadním rohem. Na okraji skály byly při severozápadním a jiho-východním rohu dva velké palácové objekty a vysoká věž. Všechna stavení spojoval úzký komunikační trakt, do dvora asi vyvinutý v otevřenou lodžii⁸. Tuto zajímavou stavbu, zrušenou až výstavbou augustiánského kláštera, nelze přímo řadit k městským palácovým objektům, je to typ hradu nebo dvorce vloženého do kuriózní polohy na skále v centru města. Není vyloučeno, že těchto typů měla Praha několik, v sousedství emauzského kláštera v poloze Na Skalce bylo jakési

*Okno sálu gotického paláce (podle zaměření
H. Lannyové kreslil P. Kredba)*

šlechtické sídlo trvale nazýváno hrádkem.

V těchto souvislostech nabývá na mimořádnosti nález průčelí gotického paláce u domu čp. 55/III v Mostecké ulici na Malé Straně⁹, který dal pro saského kurfiřta Rudolfa postavit Karel IV. Měl řadu důvodů zajistit si pobyt saského vévody v Praze a projevit mu svou přízeň. Rudolf patřil k zajímavým postavám historie, jejichž jména sice neudávaly název své době, ale přesto v dějinách hrály závažnou úlohu. Jeho rodová država v poměru k jeho vysoké říšské hodnosti byla vcelku nevelká, vklíněná mezi wit-

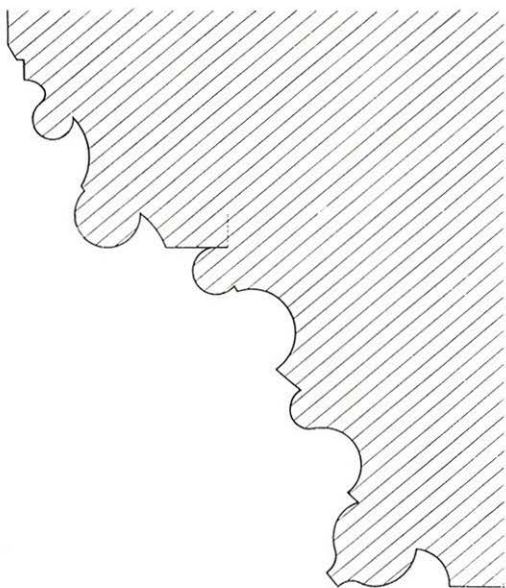
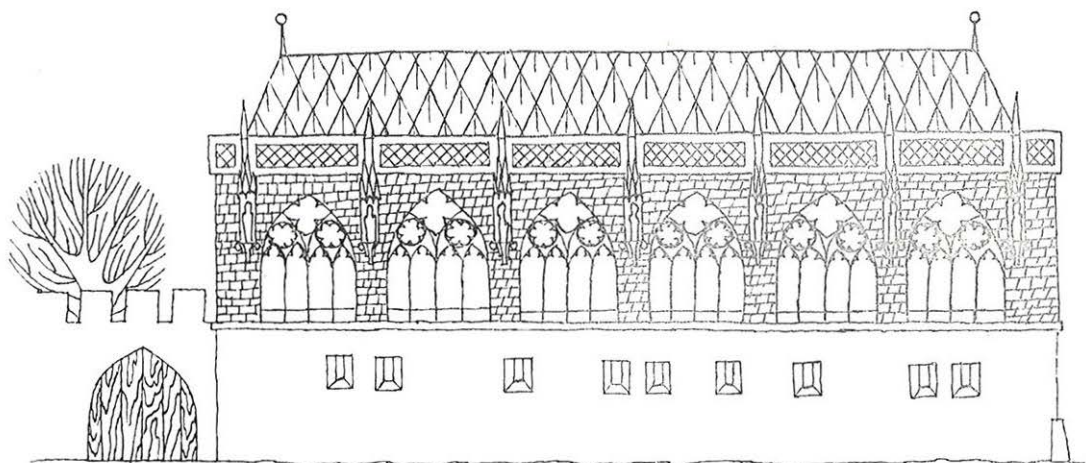

Schéma průčelí gotického paláce (kresba Z. M. Zenger)

telsbašské území císaře Ludvíka a panství Lucemburků. Zprvu měl s oběma velmi těsné styky, často byl dobrým prostředníkem tam, kde jejich zájmy se střetávaly. Ale Ludvík Bavorský v upřílišněné snaze po hromadění rodového panství zabral pro svého syna nejen braniborské dědiectví osiřelé po Rudolfovcích strýcích, ale r. 1339 vykoupil i Dolní Lužici, kterou měl Rudolf po léta v zástavě. Saský vévoda se tomu nemohl bránit, ale nesl ztrátu Lužice velmi těžce a přiklonil se zcela na stranu Lucemburků. Stal se jejich pomocníkem, rádcem i věřitelem a byl pak v říšské politice Lucemburkům cenným spojencem. Ke Karlu IV. ho poutal i osobní přátelský vztah a vložil se celou silou schopného a pružného politika i do jeho zápasu o říšskou korunu, kde se projevil prakticky hlavním strůjcem celých voleb. Nadále zůstal pak vůdčím členem říšské rady mladého krále a jeho blízkým druhem, udržoval s ním úzké styky a dlouhodobě pobýval na pražském dvoře¹⁰. V r. 1348 daroval mu Karel dvorec „Wahlenhoff“ se vším příslušenstvím¹¹. Prameny zůstávají dlužny vysvětlení významu názvu Wahlenhoff, zpravidla je interpretován jako dvorec vlášských kupců¹². Písemné zprávy rovněž nespecifikují rozsah dvorce a jeho příslušenství, nenaznačují formu jeho výstavby, ani jaké úpravy či přestavby zde byly provedeny v souvislosti s darováním saskému vévodovi. Podrobnější údaje dochovaly se až z doby, kdy jeden z dědiců Rudolf III. směnili dům — tehdy nazývaný již Saský — se Starým Městem pražským na dům Názovský. V listině z r. 1409 potvrzující směnu¹³ se uvádí, že k areálu náležely věže položené po obou stranách brány¹⁴ a z kontextu vyplývá, že Saský dům byl vlastně celou skupinou objektů a dvorů. Z další historie tohoto paláce podrobně

zpracované Cyrilem Merhoutem a v pasportizaci SURPMO¹⁵ je nutné připomenout jeho renesanční přestavbu prováděnou od r. 1592 a posléze úpravu z r. 1826—28, kdy za cenu získání dalšího patra obdržel dům dnešní bezvýrazné a neforemné průčelí.

Při úpravě fasády se nyní mezi okny prvního a druhého patra ukázalo pod omítkou kamenné zdivo, provedené z opukových kvádrů, pravidelně vrstvených na vápennou maltu v úzkých spárách, zatažených do líce zdi. Výška kvádríkových vrstev kolísá mezi 25 až 41 cm. Kameny jsou hladce opracovány rýhovačkou do šikmých šlehů, zpravidla s okrajovým rámcem. Úprava kvádrů a vazba zdiva dokládají činnost vyspělé hutě. Povrch kamenů je narušen pekovaním a v některých úsecích spálen požárem.

Kamenné zdivo tvoří meziokenní pilíře o šířce 97 až 100 cm. Okna jsou široká 485 cm, tedy zhruba jeden prut. Nasedala na průběžnou podokenní římsu, jejíž vystupující část renesanční přestavba oskala a dochoval se zapuštěný konstrukční článek o výšce 21 cm. Na římsu navazoval šikmý bankál okna. Boční ostění je profilováno rychlým sledem subtilních článků počínaje hruškovcem při vnější lici zdi, dále štíhlé pruty splývají s výžlabky v plynulé křivce, jinde zůstávají ještě odděleny zdobným ostrým zářezem. Profilace ostění přechází bez přerušení do archivolt. Vrcholky oken se nedochovaly, horní části porušila renesanční přestavba, z dochovaných úseků lze rekonstruovat půlkruhový tvar, ale dosavadní průzkum nedovolil ověřit, zda ve vlastním vrcholu okna se půlkruhové archivoltu nehrotily. Spodní část okna nad bankálem je uzavřena plochým parapetem o výšce 45 cm s římsou vysokou 12 cm, jejíž horní vystupující článek protíná verti-

kální oblouk bočního ostění a vytrácí se v následném výžlabku.

V archivoltách odkrytých sondami chybí vnitřní články ostění, jehož konstrukce již byla součástí kružby. Tuto kružbovou výplň rovněž demolovala renesanční přestavba a fragmentů použila jako stavebního materiálu do zazdívky oken. Provoz objektu zatím nedovolil tyto zazdívky rozebírat, ale ukazuje se reálná naděje, že použité fragmenty umožní upřesnit rekonstrukci někdejšího tvarosloví.

Mezi archivoltami a horní částí meziokenních pilířů jsou mělké niky, lemované na stranách subtilním prutem. Ve spodní části osekáné články dokládají, že před líe stěny předstupovala konzola, která nesla plastiky předložené nikám. Obrýs osekáného článku dokumentuje náročnou reliéfní výzdobu konzoly, rozvinutou i po obou stranách nik a přesahující i na hruškový článek okenního ostění. Obrýs boční osekáné výzdoby dovoluje v některých případech usuzovat na bestiárium a patrně do těchto míst patří i fragment s kopýtkem zachycený v zazdívice.

Přízemí je značně porušeno asi dvěma etapami úprav krámských otvorů. Nedostatečná možnost výzkumu nedovolila sledovat pozůstatky vrcholně gotické úpravy, provedené sondy však ověřily, že zdivo parteru je z lomových kamenů a bylo původně překryto vápennou jednovrstvou omítkou. Stavební systém parteru je tedy výrazně odlišný od patra, předěl je zdůrazněn průběžnou kordonovou římsou. Na ni nasedalo šest velkých, patrně lehce hrotitých kružbových oken o vnějších rozměrech zhruba 485 × 620 cm, které odhmožňovaly plochu kvádríkového opukového zdiva. V horní části, kde mezi archivoltami plocha stěny znovu narůstala, popíraly její hmotu plastiky na so-

chařsky formovaných konzolách, postavené do mělkých nik, zakončených pod hlavní římsou snad baldachýnem nebo vimperkem. Tato část se však nedochovala. Průčelí paláce ukončovala kružbová atika, zaznamenaná schematicky ještě na dřevorytu J. Kozla a M. Peterleho z r. 1562.

Na boční fasádě do Lázeňské ulice průzkum neprokázal gotické členění a celé průčelí bylo patrně slepé. Pouze kordonová římsa podle osekáného článku vedla asi do poloviny této strany a pak se vytrácí. Další fragmenty gotických oken byly ještě zachyceny na západním průčelí do Saské uličky, rovněž s hruškovcem na okrajích profilace.

Na některých kamenech, zejména na kvádrech přecházejících do profilu okenního ostění, nacházejí se kamenické značky.

Gotický palác nedosahoval až k věži Juditina mostu, prostor mezi oběma objekty uzavírala ohradní zeď sahající asi ke kordonové římse paláce, prolomená branou, jejíž záklenek zděný z plochých opukových kamenů je dosud uchován pod omítkou nad klasicistními portály obchodů. Proluka byla později zastavěna úzkým objektem z lomového zdiva, začleněným při renesanční přestavbě do organismu paláce.

V interiéru hloubkový výzkum nebyl dosud realizován a všechny úvahy mohou zatím vycházet jen z povrchového průzkumu pozorně vyhodnoceného v pasportizaci J. Mukem. Pro středověký stav jsou nejvýmluvnější sklepy, kde Muk upozornil na blok zdiva ve východní části, jenž je pozůstatkem někdejší štítové zdi gotického paláce. Na obvodové zdi do Mostecké ulice jsou v dodatečné zazdívice zřetelné vodorovné spáry ve výšce 305 cm nad podlahou sklepa, od kterých se zvedají

fragmenty kvádrového ostění, někde s výžlabkem na hraně. Tato starší stavební etapa souvisí s nižší niveletou Juditina mostu a bez hloubkového průzkumu nelze ověřit, zda ještě náležela ke konstrukčnímu systému dvorce Wahlenhoff, anebo snad k první fázi výstavby Saského domu, než nový Karlův most vymezil zvýšenou úroveň ulice. Jinak dispozice sklepů je zřetelně ovlivněna renesanční přestavbou paláce.

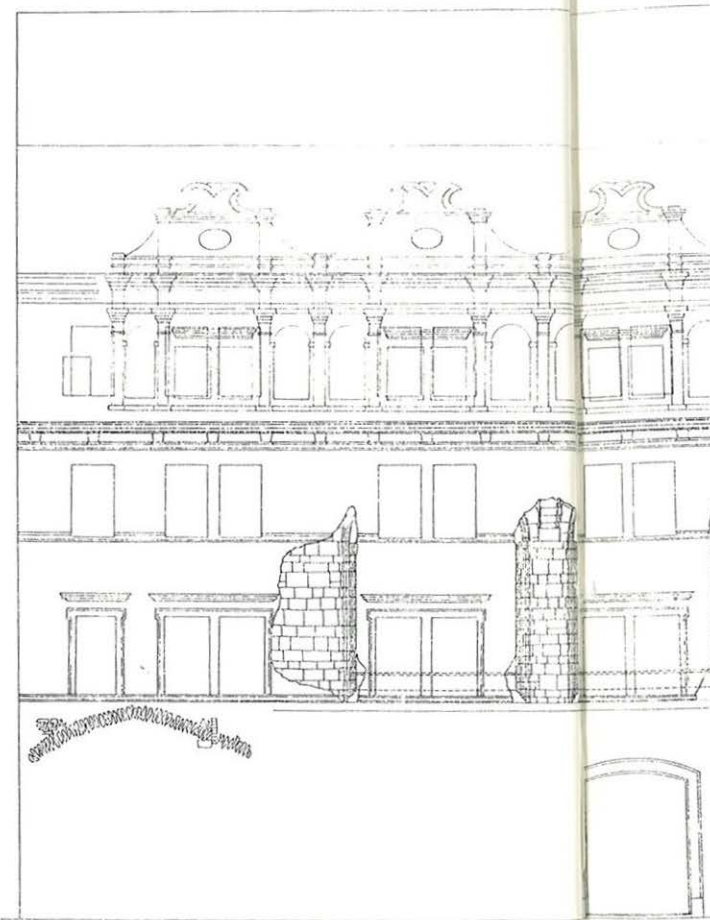
Tím jsou zhruba vyčerpány údaje, které poskytl dílčí výzkum umožněný nálezy při opravě fasády, ze kterých lze dovodit určité představy o jeho středověkém stavu¹⁶.

Gotický palác Rudolfa Saského byl tedy monumentální dvoupodlažní budovou o délce uličního průčelí zhruba 38 m. Nález fragmentů gotických oken na zadní straně do Saské uličky naznačující stejné členění jako na hlavním průčelí vede k předpokladu, že městiště paláce bylo zastavěno v celé hloubce parcely asi 25 m, a že velký sál v prvním patře zaujímal celou plochu o vnitřním prostoru přibližně 35 na 22 m. Tuto úvahu podporuje záznam Kozla a Peterleho z r. 1562, tedy z doby, kdy prameny označují dům za pustý; pohled zakresluje tři vnější obvodové zdi (do dnešní ulice Mostecké, Lázeňské a Saské), zakončené kružbovou atikou, stěny do Mostecké a Saské jsou otevřeny vysokými okny. Z nákresu lze dovodit, že požár zničil krov i plochý trámový strop sálu a zanechal stavbu otevřenou. Trámový strop zcela odpovídá soudobému vývoji, ani sál císařského paláce na Hradě nebyl tehdy překlenut. Hloubka 21 m je značná a předpokládá střední podporu. I když přesahuje průměr středověkých palácových sálů, není ještě výjimečná. Královský palác v Paříži vybudovaný Filipem Šličným měl vůbec největší známý

sál o rozměrech 70,5 na 27,5 m, sál v Montargis s trámovým vykládaným stropem má 50 × 16 m a patří mezi nejrozměrnější ve Francii, starší sál dvora v Haagu má 38 × 18 m. V Praze měla síň románského paláce Hradu 10,5 × 37 m, Vladislavský sál 60 × 12 m, dům bratra Karla IV. Jana Jindřicha měl síň o rozměrech asi 30 × 13 m.

Palác Rudolfa Saského, zdá se, předstihl šířkou i císařskou síň Pražského hradu, vázanou zřejmě rozměry románské

stavb
z r. I
a věž
s ho
stran
čtvrť
pozice
stav
lehlí
v det
stává
místr

v Mon-
tropem
ěrnější
gu má
nského
lavský
la IV.
ech asi

před-
o hra-
ánské

stavby, ale nedosahoval její délky. Pohled z r. 1562 ještě dokládá, že mezi palácem a věží Juditina mostu je vybudován dům s horním hrázděným patrem. Na této straně k řece není také zaznamenána čtvrtá obvodová zeď saského paláce a dispozice domu zde zůstává otevřená. Tento stav poněkud zpochybňuje úvahu o rozlehlém sále — pokud předpokládáme v detailech věrohodnost kreslíře — a zůstává také nejasněna poloha soukromých místností pána domu a jeho rodiny. Roz-

dělení hloubky domu na dvě křídla svírací uprostřed dvůr je však za daných proporcí šířkových i výškových málo reálné. Potvrzení nebo upřesnění úvah může přinést jen hloubkový výzkum. Také ujasnění situace parteru neumožní srovnávací hlediska; i v této poloze zůstane na hloubkovém pohledu ověřit, do jaké míry lomové zdivo je pozůstatkem někdejšího „Wahlenhoffu“ anebo již dílem stavitele paláce. S tím souvisí i přešetření vztahů k niveletě jízdní dráhy

*Průčelí Saského domu se zakreslenými nálezy gotického paláce
(podle zaměření H. Lannyové kreslil P. Kredba)*

Juditina a Karlova mostu, které ujasní terminus post quem a vymezí přesněji datum výstavby paláce.

Poměr parteru k monumentálnímu sálovému patru nelze řešit dedukcí v okruhu staveb, u kterých lze předpokládat blízké výtvarné cítění; možno doložit jak nižší, tak převýšený poměr parteru k sálovému podlaží. Ověření původní výškové dispozice bude důležitým motivem pro hodnocení architektonického záměru.

Podle dosavadních výsledků se Saský dům projevuje jako architektura vrcholné gotiky, kde konstrukční a tektonické prvky jsou vyrovnaným součinitelem prostorového a výtvarného zvládnutí hmoty. Horizontální motivy, to je průběžná kordonová římsa, aditivní řazení oken a atika, jsou vyvažovány vertikálním lineárním panelem okenního ostění. Pro hodnocení zůstává neznámým komponentem kružba a řešení parteru. Zcela neznámá je dosud vnitřní dispozice objektu; v sále předpokládáme použití trámového stropu, neboť zaklenutí by vyžadovalo při značné šířce místnosti uplatnění opěrných pilířů na průčelí a to zřejmě bylo mimo výtvarný zájem architekta. Pro vtažení opěrného systému do interiéru nedozrálý ještě podmínky. Zvládnutí plochy stěny širokým rozevřením oken naznačuje vztahy k vrcholným stavbám francouzské gotiky. Architektonický detail zůstává v pomezí funkční logiky a nikde nepřechází do dekorativismu. Stavitele nutno hledat v dvorském okruhu.

Charakteristická je poznámka Veleslavína, který ještě dům zažil před renesancí přestavbou, a po něm Beckovského¹⁷, že Rudolf dvůr přestavěl a dal „na něm rybník sklenný udělati takže z důlu ryby v něm plovající spatřiny býti mohly“. Tato dosud nejasná charakteristika stává se pochopitelnou po odkrytí

oken sálového patra, patrně mezi všemi tak četnými a rozdílnými stavbami pražské gotiky byl tento systém přece jen neobvyklý.

Saský vévoda nebyl však zdaleka jediný, který v době Karla IV. dlouhodobě přebýval v Praze, prameny se zmiňují o řadě dalších. Markrabí míšeňský dostal od císaře dům blíže kostela sv. Jakuba (čp. 647/I), je zde připomínán Ruprecht, kurfiřt falcký, Konrád Olešnický zakoupil zde dům r. 1356 ke stálejšímu přebývání, zpráva z r. 1380 se zmiňuje o domě vévody Těšínského, máme-li uvést alespoň zprávy nejprůkaznější. Okruh královského dvora nebyl také soustředěn pouze na Hrad, mimo královský dvůr u Prašné brány byl jiný v Dlouhé třídě na okraji ghetta (čp. 922 a 910/I), Jošt, markrabí moravský, měl nedaleko dům čp. 930/I, kde později přebývala královna Žofie se svým dvorem. Dalším významným stavebníkem byla česká šlechta, mezi nimi páni z Říčan (čp. 212 a 213/I), zprávy uvádějí velký dům pánů z Rožmberka (čp. 948/I), pánů z Jenštejna (čp. 747 a 748/I), Berky z Dubé (čp. 793/II), Zajíců z Hasenberka, pánů z Lipé a další. Svůj dvůr či dům zde měla všechna biskupství a všechny velké kláštery.

Ukazuje se, že městské feudální objekty jsou dalším málo sledovaným úsekem pražské historie. Někdejší skeptický tón k středověkým hodnotám Prahy a Čech ovlivněný zejména germánskou historiografií nebyl dosud zcela překonán a jen zvolna si uvědomujeme, že Praha byla nejen největším městem Evropy za Alpami, ale patřila zřejmě i mezi města nejvýstavnější. A v hradbách města nescházely ani monumentální světské paláce; k jejich poznání jsme však ještě mnoho dlužni.

- ¹ Tomek, Václav V.: Dějepis města Prahy II. 1882, 169 n.
- ² Birnbaum, Vojtěch: Dvorec Jarošův. Kniha o Praze II. 1931. Šittler, Eduard: Kostel sv. Linhart a dům U černého orla na Starém Městě pražském, Zprávy komise pro soupis památek hl. m. Prahy; III, 1911, 75—111; IV, 1912, 99—146; IX, 1931, 5—15.
- ³ Píša, Vladimír: Kunštátský dvorec. Ochrana památek 1959, 47 n.
- ⁴ Typy „Eigenbefestigungen“ sleduje H. J. Mrusek, Nové výsledky bádání o středověkých opevněných dvorcích v německých sídlišťích, přednáška na II. konferenci akademií věd v r. 1957 na Dobříši a v dalších pracích. O příčinách růstu pražských feudálních dvorců píše též V. Píša: O staroměstském opevnění Juditina mostu, str. 66—74. Ochrana památek, Sborník Klubu za starou Prahu na rok 1960. Praha, 1960.
- ⁵ Viollet-le-Duc M.: Dictionnaire raisonné de l'architecture, Paris, 1866; Stiehl, O.: Der Wohnbau des Mittelalters, Leipzig, 1908; Schneider R.: L'art français moyen age, Paris, 1928; Clasen, K. H.: Die gotische Baukunst. Postdam, 1930; Adam, E.: Baukunst des Mittelalters II. Frankfurt — Berlin, 1936; Evans, J.: Blüte des Mittelalters, München — Zürich, 1966.
- ⁶ Tomek, II. 115.
- ⁷ Líbal, Dobroslav — Beisetzer, Andrej: Jan Bernard Fischer z Erlachu a Clam-Gallasův palác v Praze. Praha, 1956.
- ⁸ Lorenc, Vilém, Příspěvek k místopisu starého Zderazu. Pražský sborník historický 1966, 86 n., citovaná rekonstrukce na str. 102.
- ⁹ Při opravě průčelí předané v r. 1964 ukázalo se pod omítkou kamenné zdivo gotického paláce, které po dokumentaci bylo znovu zakryto, protože ověření možnosti jeho uplatnění vyžádá si hloubkový výzkum objektu a změnu dislokace.
- ¹⁰ Šusta, Josef: Karel IV., Otec a syn. Praha, 1946; Za císařskou korunu. Praha, 1948.
- ¹¹ Písemný záznam tohoto věnování je dochován v textu privilegia Václava IV. z r. 1407. — Čelakovský, J.: Privilegia měst Pražských, I. Praha, 1886, č. 124, s. 197 n.
- ¹² Novosadová v pasportizaci zpracované v SURPMO v r. 1964 dovozuje, že ve staré němčině znamená Wahlenhoff Francouzský dvůr. Podle Sterzingerova slovníku znamená wälsch cizí, zejména románský, italský nebo francouzský nebo vlašský. V. Píša soudí, že šlo o opevněný dvorec na jižním předmostí. Píša, Vladimír: Stavebně archeologický výzkum Prahy a jeho výsledky. Str. 59. Staletá Praha II — Sborník Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody. Praha, 1966.
- ¹³ Liber vetustissimus privilegiorum, 993, p. 118, Archiv hl. m. Prahy.
- ¹⁴ Interpretace tohoto údaje zůstává stále nejasná, někteří badatelé předpokládají druhou věž u brány mostu, podle jiných míní listina věž městského opevnění v Saské uličce. Tyto úvahy snad uzavře archeologický výzkum u příležitosti některých stavebních úprav.
- ¹⁵ Merhout, Cyril: Dům u mosteckých věží. Praha, 1947. — Stavebně historický průzkum Prahy, za vedení D. Líbala a E. Stacha prováděli J. Muk a Novosadová, Praha 1964.
- ¹⁶ Při této příležitosti se rovněž ukázalo, že dnešní třetí patro dochovává pod slabou přízdívkou souvisle spodní část renesanční atiky. Za tehdejší úpravy vložili do sálu gotického paláce dvě podlaží obytných místností a propojili budovu až k mostecké věži. Sdružená renesanční okna zachovala osy středověkého členění, ale okna druhého patra rozrušila záklenky gotické stavby. Vystupující články fasády byly osekané.
- ¹⁷ Veleslavin: Historický kalendář. 12. III. 1356; Beckovský: Poselkyně, I. 554.